

PLOTINUS

Plotinus'un Hayatı ve Kişiliği

- Plotinos İS 204 yılında Mısır'da doğmuş ve 270 yılında ölmüştür.
- Hayatı hakkındaki bilgileri öğrencisi Porfirios'un onun eserlerinin başına genişçe yer verdiği bölümden öğreniyoruz.
- Plotinos, görüşlerini birtakım denemeler halinde kaleme almaya koyulmuş ve bu denemeler, daha sonra öğrencisi Porphyros tarafından dokuz bölümden oluşan altı kitap halinde tasnif edildi; eser, bundan dolayı "dokuzluklar" anlamına gelecek şekilde, Enneadlar adıyla bilinir.
- İskenderiye'de daha çok eğitim görmüş ve Roma'ya yerleştikten sonra eğitim vermeye başlamış.
- Dersleri ücretsiz olmasına rağmen Romalı bazı elitler onun patronluğunu yapmış, ona evlerini açmışlar. Saygı duyulan ve güvenilen biri olduğu için de zengin bazı Romalıların öldükten sonra servetlerini ona emanet ederek geride bıraktıkları çocuklarının vasilliğini yapmalarını istemiş, o da kabul etmiştir.
- Roma'da bulunduğu sürece insanlar arasındaki arabuluculuk görevini çokça yapmasına rağmen 26 yıl boyunca kimseyle veya devletle arası hiç bozulmamış, kimseyi kırmamıştır.

- Plotinos felsefesi, çağındaki Yeni-Aristotelesçilik, Yeni-Pythagorasçılık, Geç Dönem Platonculuk, yarı dinsel (Gnostikler) veya tümüyle dinsel (Hıristiyanlık) akımlardan da etkilenmiştir.
- Plotinosçuluk, Plotinos'un kendisinin de belirttiği gibi Platonculuktur. Yine de temelde aynı felsefe üzerinde yükselse de birçok farklılıklar bulunmaktadır.
- Plotinos felsefesinin temel farkı onun felsefesinin özü ne metafizik, ne epistemoloji ne de ahlaktır; o bir kurtuluş öğretisidir. Felsefenin tüm dalları da bu amaca hizmet etmek amacıyla kullanılır.
- Kısacası onun felsefesini ayrı, özgün ve son derece önemli bir felsefe haline getiren hususların en başında, bu felsefenin gerçekliğin spekülatif bir tasvirini dini bir kurtuluş öğretisiyle bir araya getirmesi geliyordu.

- Plotinos Tanrıyı hem her şeyin kaynağı ve hem de insanların kendisine dönecekleri yer olarak gösteren bir felsefi öğreti geliştirdi.
- Bu öğretiyi geliştirir veya ortaya koyarken, Stoacıların, Pythagorasçıların, Epikürosçuların ve Aristotelesçilerin sadece yetersiz değil fakat bir yandan da hatalı olduklarına inandığı görüşlerini analiz edip, reddetmiştir.
- İtirazlarının en başında ise bütün bu düşünce okullarının ruhun doğasını kavrayamamaları gerçeği gelmekteydi.
- Buna göre Stoacılar insan ruhunu maddi bir cisim, bir nefes olarak tanımlamışlardı. Materyalizme bağlanmış okullar olarak Epikürosçuların da Stoacıların da ruhun beden karşısındaki bağımsızlığını kavrayamadığını savunan Plotinos'a göre, Pythagorasçılar da ruhun bedenin ahenk veya uyumu olduğunu öne sürmüşlerdi. Demek ki bedende ahenk olmadığı zaman, insanın ruhu da olamayacaktı. Aynı şekilde Aristotelesçi insan varlığının formu olarak ruh anlayışına da karşı çıkmıştır.

Felsefi Görüşleri

1. Varlık Sistemi

■ Plotinos, Platon'dan, İyi İdeasıyla ilgili görüşleri yanında, gerçekliğin değişmez olduğu görüşü noktasında da etkilenmişti. Nitekim o da tıpkı Platon gibi, maddi dünyanın, sürekli olarak değiştiği için gerçek olamayacağını düşünür. Değişen bir şey çelişik bir karakterde olduğundan, gerçekten var olamaz. Yalnızca değişmeyen bir şey gerçekten var olabilir.

■ Bundan dolayı, bu değişmeyen gerçekliğin, Platon'un da göstermiş olduğu gibi, maddi dünyadan farklı ve ayrı bir gerçeklik olarak Tanrı olması gerekir.

- Plotinos Tanrı hakkında, O'nun bu dünyadaki her şeyi aştığını söylemek dışında, hiçbir şey söylenemeyeceğini öne sürer.
- Tanrı bu dünyayı aştığı, maddi dünyanın ötesinde bulunduğu için maddi, sonlu ve nihayet bölünebilir olan bir varlık değildir.
- Madde, ruh ve zihinden her biri değiştiği için Tanrı ne madde, ne ruh ne de zihindir.
- Plotinos'a göre Tanrı, insan zihninin düşünceleriyle de sınırlanamayacağından, dil yoluyla ifade edilemez.
- Tanrının bütünüyle saf ve basit olduğunu, Tanrıda kompleks hiçbir şey bulunmadığını belirtmek, Tanrının Mutlak Birlik olduğuna işaret etmek için Plotinos önden Bir diye söz eder.
- Bir olan Varlık olarak Tanrı tanımı, Tanrının değişmediğini ve dolayısıyla O'nun yaratılmamış ve bölünemez olduğunu gösterir.
- Zira Tanrı değişse, bölünebilse ya da yaratılmış olsa, birliğini kaybeder. Buna göre, her tür çokluktan uzak ve mutlak bir biçimde aşkın bir gerçeklik olarak Tanrı, 'Bir' dir.

- O, sonsuzluğunda, var olan her şeyi içeren Birliktir. O, varlığa gelen, kendisinden çıkan her şeyin, nedeni olmayan İlk Nedenidir, zira çokluk birliği varsayar.
- Birlik çokluktan, tüm varlıklardan hem mantıksal olarak öncedir ve hem de çokluğun ötesinde bulunur. Başka bir deyişle Tanrı, var olan tüm bireysel şeylerin toplamıyla özdeş olamaz çünkü bir kaynak, neden ya da ilkeye ihtiyaç duyan varlıklar bireysel varlıklardır ve bu ilkenin onlardan ayrı olması ve onlardan mantıksal ve zamansal bakımdan önce gelmesi gerekir.
- Plotinos'a göre, Tanrının, şöyle ya da böyle olduğunu söyleyemeyiz, O'na birtakım nitelikler izafe edemeyiz çünkü bu, O'nu sınırlamak ya da belirlemekle ve O'nu bireysel bir varlığa dönüştürmekle eşdeğerdir.
- Başka bir deyişle, O'nun ne olduğunu söyleyemeyiz fakat yalnızca, ne olmadığını söyleyebiliriz.

- Buna göre, O'nu Varlık olarak tanımlayamayız çünkü varlık düşünülebilir olan bir şeydir; düşünülebilir olan bir şey ise düşünen özne ile düşünülen nesneyi gerektirir ve bu durum bir ikiliğe yol açar.
- Tanrıyı, Plotinos'a göre, düşünen bir Varlık olarak tanımlayamayız çünkü düşünme faaliyeti, düşünen ile düşünceyi gündeme getirir.
- Tanrının düşündüğünü ve istediğini söyleyemeyiz zira bu, O'nu düşündüğü ve istediği şeyle sınırlamak olur ve O'nun mutlak bağımsızlığına zarar verir.
- Bu durumda, Tanrı hakkında, yalnızca O'nun bir, bölünemez, değişmez, ezeli-ebedi olduğunu, varlığın ötesinde bulunduğunu, kendi kendisiyle hep aynı kaldığını, O'nun için geçmiş ya da gelecekte söz edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

- Bu durumda Tanrı dışında kalan varlıklar, maddi dünya nasıl açıklanabilir?
- Bu dünya, Plotinos'a göre, Tanrı tarafından yaratılmış olamaz çünkü yaratma bir eylemdir ve her eylem bir hareketi ya da değişmeyi gerektirir; oysa Tanrı değişmez.
- Yine, yaratma bilinç ve iradeyi gerektirir fakat bunlar da Tanrı için bir sınırlamaya işaret eder.
- Öte yandan, özgür bir yaratma eylemi, Tanrının mutlak bir yetkinlik ve dinginlik halinden çıkması, O'nun kendi kendine yetememesi anlamına gelir. Fakat Plotinos bunu da kabul etmez.
- O, işte bu noktada bir kez daha Platon'dan yararlanır, onun İyi İdeasıyla güneş arasında kurduğu analogiyi kullanır. Başka bir deyişle, var olanları açıklayabilmek için Tanrının özgür yaratma faaliyetine başvuramayan Plotinos, emanasyon metaforuna başvurarak, bir sudur, türüm öğretisi geliştirir.

Sudur (Türüm) Teorisi

- Tanrı ve "yaratıklar" arasındaki mesafeyi azaltmak olan bu öğretiyeye göre, var olan şeyler Tanrıdan, ışık kaynağı olan güneşten nasıl çıkıp yayılıyorsa, öyle çıkıp yayılır, sudur eder.
- Tanrı var olan her şeyin yetkin kaynağı ve varlık nedenidir. Bununla birlikte, nasıl ki ışık ışınları güneşe eşitlenemezse, aynı şekilde var olan şeyler de Tanrıya eşitlenemez, Tanrıya bir ve aynı olan şeyler olarak görülemez.
- Tanrı, ona göre, bu türüm süreci boyunca değişmeden, azalmadan ve hareket etmeden kalır.
- Plotinos, söz konusu anlayışa, özgür yaratma eylemine olduğu kadar, panteist bir Tanrı anlayışına da karşı çıkar. Tanrının var olan şeyleri hiçten özgür bir şekilde yaratmasına, bunun Tanrıda bir değişmeye yol açacağı, Tanrının şükûnetini ve kendi kendine yetme halini bozacağı gerekçesiyle karşı çıkan Plotinos, Tanrının kendisini bölerek, bireysel yaratıklara aktarmasını da kabul etmez.
- Emanasyon ya da türüm metaforuyla anlatılmak istenen, teist bir görüşle panteist bir görüş arasında tutulan söz konusu orta yoldur.

- Bu anlayış, bütün bir Ortaçağ felsefesine damgasını vuran bir varlık hiyerarşisi, daha doğru bir deyişle, değere dayalı bir varlık hiyerarşisine yol açar.
- Nasıl ki varlıklar güneşe, ışık kaynağına yakın oldukları ölçüde aydınlık içinde olup, güneşten uzaklaştıkları ölçüde karanlığa gömülürlerse, aynı şekilde Plotinos'un Tanrıdan başlayan türüm sürecinde varlıklar, Tanrıya yakın oldukları ölçüde değerli ve yetkin, Tanrıdan uzak oldukları ölçüde değersiz ve kusurludurlar.
- Bu değer ya da varlık cetvelinin tepesinde yetkin Tanrı vardır; cetvelde aşağılara doğru indikçe, yetkin olandan yetkin olmayana, değişmezlikten değişmeye, birlikten çokluğa ve nihayet, tinsel olandan maddi olana doğru bir gidiş söz konusu olur.
- Buradan da anlaşılacağı üzere, Plotinos'un varlık hiyerarşisinin en alt noktasında, Tanrının en uzağındaki varlık, mutlak yokluk ve yoksunluk olarak madde bulunur.

■ Plotinos'un Tanrıdan başlayan türüm süreci, üç aşamalıdır.

■ türüm sürecinin ilk adımında saf sezgi, düşünce ya da doğrudan kavrayışı gösteren Nous ya da Zihin bulunmaktadır.

■ Nous, Tanrıdaki birliğin, yerini yavaş yavaş çokluğa bıraktığı sürecin ilk adımıdır çünkü O'nda var olan her şeyin İdeaları bulunmaktadır. Başka bir deyişle Nous, türüm sürecinin, Tanrının düşünce ve İdealar olarak ikiye ayrıldığı, düşünceleri düşündüğü, ideal evreni temaşa ettiği adımıdır.

■ Nous, buna ek olarak, Plotinos'un sisteminin ilk varlığıdır çünkü Bir ya da Tanrı bir şey olmadığı için O'nun ilk varlık olması söz konusu olamaz.

■ Bu Nous'da, duyuşal ya da fenomenal dünyada ne kadar şey varsa, her birinin ayrı İdeası vardır.

■ Nous bu İdeaları, bununla birlikte, İdeadan İdeaya, öncülden sonuca geçerek, diskürsif bir tarzda değil de sezgisel bir tarzda, İdeaların meydana getirdiği bütün bir sistemi temaşa ederek bilir.

■ O akılla anlaşılabilir bir gerçeklik olarak, duyuşal dünyanın tümüyle üstünde, duyuşal ya da fenomenal dünyanın alacağı modelleri içeren bir saf düşünce olarak var olur.

■ Onun en temel faaliyeti, şu halde saf temaşadır.

■ O sadece İdeaları değil fakat esas Kaynağını düşünür, temaşa eder. Zaten o varlığını da bu temaşa etkinliğine borçludur.

- Türüm sürecinin bundan sonraki ikinci adımını, Nous'tan türeyen Ruh, Dünya-Ruhu meydana getirir.
- Cisimsel olmayan ve bölünemez bir varlık olarak Ruh, manevi gerçeklikle maddi gerçeklik arasında bir köprü, duyular üstü dünya ile duyusal dünyayı birbirine bağlayan halka görevi görür.
- Nous'tan daha az yetkin bir varlık, Nous'un bir sureti olan Ruh, düşünce gücüne sahiptir.
- Bununla birlikte, O'nun düşüncesi, Nous gibi saf ve sezgisel olmayıp, algı ve belleği aşsa da diskürsiftir.
- Ruhun iki ayrı yönü vardır. Ruh, bir yönüyle Nous'a yönelir, saf düşünce olarak ortaya çıkıp, saf İdeaları temâşa eder. Öte yandan, aynı Ruh duyusal dünyaya yönelir ve maddeye düzen getirmek durumunda kalır.
- Plotinos, bunlardan birincisine Dünya-Ruhu, ikincisine ise physis, yani doğa adını vermiştir.
- Buna göre, fenomenal dünya sahip olduğu gerçekliği, İdealardan pay alışına borçlu olmakla birlikte, İdeaların bulunduğu yer olarak Nous'un duyusal dünya ile hiçbir ilişkisi olmadığı için filozof İdeaların kopya ya da suretlerini Dünya Ruhuna yerleştirmiştir.

- Plotinos'ta, Tanrıdan başlayan türüm, sudur sürecinin üçüncü ve sonuncu evresi, madde ya da maddi dünyadır.
- Ona göre, Dünya-Ruhu, üzerinde eylemde bulunacağı bir şey ya da madde olmadığı sürece, güçlerini, eylemde bulunma, şekil verme isteğini gerçekleştiremez. O, bu durumun bir sonucu olarak maddeyi yaratır.
- Plotinos'ta, Aristoteles'in hulesine, bir soyutlamanın ürünü olup, şekil almamış maddesine karşılık gelen söz konusu madde, Tanrıdan en uzak noktada bulunan mutlak yoksunluktur, kötülük ilkesidir.
- Madde, bununla birlikte, fenomenlerin, duysal ve bireysel varlıkların değişen niteliklerinin gerisindeki zorunlu dayanak, duysal formların pasif alıcısı, duyların değişen dünyasının vazgeçilmez temeli olarak kabul edilmek durumundadır.
- İşte bu maddeye, Ruh'ta bulunan logoi spermatikoi, akıl tohumları ya da özler, ideaların suret ya da yansımaları yüklenir, şekilsiz, formdan yoksun maddeye şekil verilir, form kazandırılır. Plotinos'a göre, duysal ya da fenomenal dünyadaki bireysel varlıklar Ruhun bu faaliyeti sonucunda ortaya çıkar.

- Plotinos, maddi dünyanın Dünya-Ruhundan türeyişini, zaman içinde başlayan bir süreç olarak değil de Dünya-Ruhunun doğasının zorunlu bir sonucu olarak görmüştür.
- Plotinos, maddi dünyanın Dünya-Ruhundan türeyişini, zaman içinde başlayan bir süreç olarak değil de Dünya-Ruhunun doğasının zorunlu bir sonucu olarak görmüştür.
- Kendisinden önceki tüm diğer Yunan filozofları gibi, dünyanın ezeli-ebedi olduğunu savunan filozof, dünyanın yetkin olmanın çok uzağında olduğunu kabul etmekle birlikte, Gnostiklerin dünyanın her yerde özü itibariyle kötü olduğu, tinsel varlığın kaprisinin bir ürünü olduğu şeklindeki görüşlerine şiddetle karşı çıkmıştır.

- Kendisindeki madde dolayısıyla değil de maddeye yüklenen formlar sayesinde, dünyanın, akledilir gerçeğin güzelliğini yansıttığını söylerken, Plotinos, bir yandan da duyusal dünyayı küçümseyen ve onda hiçbir güzellik bulamayanların akılla anlaşılabilir dünyanın güzelliğini bilme ve sevme düzeyine yükselemeyeceklerini öne sürmüştür.
- Bu bağlamda, duyusal dünyanın kökeni kadar olmasa bile, kökeninden veya kaynağından dolayı, iyi ve güzel olduğunu söyler.
- Nitekim, onun duyusal dünya ile ilgili söz konusu yaklaşımı, Platon'dan farklılık gösteren sanat anlayışına da yansımıştır.
- Platon, sanatçıları insanların dikkatlerini İdealardan uzaklaştırdıkları, eserlerinde "gölgenin gölgesi"ni yaptıkları gerekçesiyle sansür etmiş ve ideal devletinden sürmüştü.
- Oysa Plotinos, sanatçıyı maddeye şekil vermek, form kazandırmak bakımından Tanrıyla karşılaştırmış, yaratma etkinliği dolayısıyla Tanrısal bir varlık olarak görmüştür.
- Başka bir deyişle, duyusal dünya form kazandıran, biçim veren ilkesinden, Ruhtan dolayı güzel ve Tanrısal ama öte yandan tözünden, yani maddeden dolayı kötüdür.